

3. *Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky*. [On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021–2027].

4. *Proekt Kontseptsii rozvytku tsyfrovyykh kompetentnosti v suspilstvi Ukrainy*. (2020). [Draft Concept for the development of digital competencies in the society of Ukraine].

5. *Ramka tsyfrovyykh kompetentnosti dlia hromadian Ukrainy (DigComp UA for Citizens)*. (2021). [Digital competences framework for citizens of Ukraine (DigComp UA for Citizens)].

6. Ferrari, A. (2012). Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks. Retrieved from: <https://ifap.ru/library/book522.pdf>.

7. Punie, Y. (ed), Redecker, C. (2017). European Framework for the Digital Competence of Educators DigCompEdu. Retrieved.

8. Scott, C. (2015). The Futures of Learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century? // Education Research and Foresight: Working

Papers. Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДІТКОВЬСКА **Леся** **Анатоліївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційно-комунікаційних технологій Академії праці, соціальних відносин і туризму.

Наукові інтереси: впровадження компетентнісного підходу в освіті, формування цифрової компетентності соціальних працівників.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DITKOVSKA **Lesia** **Anatoliyuna** – PhD in Pedagogy, Associate Professor, Department of Information and Communication Technologies, Academy of Labour, Social Relations and Tourism.

Circle of scientific interests: introduction of a competency-based approach in education, formation of social workers's digital competence.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2021 р.

УДК 37.041

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-199-114-120

ДУБІНКА **Микола** **Михайлович** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Центральноросійського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7129-3750>
e-mail: mdubinka72@gmail.com

САМООСВІТА ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАГІСТРАНТА-МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Процес інтеграції України у світове освітнє співтовариство передбачає розв'язання однієї з важливих проблем – питання здобуття освіти впродовж життя як багатостороннього діалектичного процесу, складовою якого є здатність особистості самостійно здобувати знання, вміти працювати з інформацією, аналізувати її, бачити й розв'язувати проблеми, що виникають у галузі освіти. Реалізація цього стратегічного завдання відбувається шляхом цілеспрямованої самоосвітньої діяльності особистості фахівця, зорієнтованої на саморозвиток та самовдосконалення, шляхом задоволення особистісних та професійних інтересів і потреб. У контексті зазначеного наукового питання самоосвіта залишається значущою проблемою педагогічної теорії та практики. Окреслені реалії та прагнення розв'язання проблеми розвитку самоосвіти майбутніх викладачів й зумовили спрямованість нашої статті.

Таким чином, *актуальність проблеми* визначається: 1) соціальним замовленням суспільства щодо підвищення рівня професійної мобільності та конкурентоспроможності фахівця в усіх сферах суспільного виробництва і, передусім, у сфері освіти; 2) суперечністю між соціальною потребою у глибокому оволодінні самоосвітніми знаннями, уміннями та навичками випускників-майбутніх викладачів і наявним рівнем їх підготовки; 3) тим, що розробка проблеми чинників розвитку самоосвітньої діяльності майбутніх викладачів має важливе наукове (виступає засобом пізнання інтелектуальних та професійних можливостей), економічне (актуалізує педагогічний потенціал і сприяє формуванню спеціаліста відповідно до вимог інформаційно-технологічних змін), соціальне (формує уявлення про продуктивну самоосвітню діяльність як про особистісну і суспільну цінність, і в той же час як про одну з найважливіших цілей у всіх сферах діяльності) значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ураховуючи результати наукових досліджень О. Бурлуки, Л. Коростіль, О. Малихіна, І. Сидоренко, Н. Сидорчук, зазначаємо: 1) у філософії самоосвіта представлена як процес пізнання, метою якого є самореалізація особистості на основі внутрішньої свободи (Н. Брагіна, О. Бурлука, М. Воложаніна, Г. Мисливченко); 2) у соціологічних дослідженнях – як самостійна частина в системі освіти і як інтегруюча детермінанта (Є. Головаха, І. Грабовець, І. Зязюн, В. Нечаєв, В. Полторац, Л. Сокурянська, Л. Сохань, Г. Чернявська, Р. Шакуров); 3) психологи вивчають самоосвіту як складову освітнього процесу та продуктивний процес розвитку особистості (Б. Ананьєв, Л. Виготський, М. Добринін, О. Ковальов, В. Козієв, Г. Костюк, О. Леонтєв, А. Матюшкін, С. Рубінштейн); 4) педагоги розглядають самоосвіту як спеціально організовану, цілеспрямовану, систематичну самостійну діяльність, розкриваючи педагогічні основи самоосвіти, її структуру та зміст (М. Башкірова, В. Бондаревський, В. Буряк, А. Громцева, Т. Гусєв, Г. Коджаспірова, О. Малихін, С. Панюков, Б. Райський, І. Сидоренко, Н. Сидорчук, Н. Терещенко, Є. Тонконога).

Сучасні дослідження проблем самоосвіти, зокрема, студентів під час їх навчання у закладах вищої освіти, представлені в роботах О. Бурлуки, І. Грабовець, М. Заборщикова, Т. Івашкова, Н. Іліницької, О. Малихіна, І. Сидоренко, Н. Сидорчук, Н. Терещенко, В. Шпак та інших [4, с. 116]; різні аспекти формування готовності до самоосвіти студентів-майбутніх фахівців, зокрема й педагогів вищої школи відображені в дослідженнях І. Барсукова, М. Бондаренка, Т. Борисової, Г. Коджаспірової, О. Малихіна, І. Науменко, О. Прокопової.

Здійснений аналіз сучасних досліджень підтверджує, що питання самоосвіти взагалі та організації самоосвітньої діяльності, зокрема на етапі професійного становлення фахівця, є досить важливим питанням і потребує всебічного комплексного вивчення, а також створення якісно нової педагогічної технології, яка б відповідала новим соціальним, освітнім, культурно-просвітницьким тенденціям, підвищенню рівня професіоналізму і компетентності, соціальної відповідальності, формуванню загальнолюдських ціннісних орієнтацій майбутніх професіоналів.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні й розкритті сутності, змісту дефініції «самоосвіта майбутнього викладача» та особливостей розвитку професійної самоосвіти магістрантів-майбутніх викладачів у

процесі їх теоретичного навчання та професійного становлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення та раціональне використання інтелектуально-освітнього потенціалу суспільства безпосередньо залежить від стану і темпів розвитку освіти, що є стратегічним ресурсом як для всієї життєдіяльності людини, так і її професійного становлення та реалізації. Тому наукові пошуки сьогодення мають враховувати зміни особливостей буття, діяльності й ролі людини в умовах нової, технічно-інформаційної реальності. Людина має не тільки адаптуватися до нових умов, але й бути ефективною у своїй професійній діяльності, ініціатором активності, суб'єктом життя і праці.

Не випадково, передумовою ефективною діяльності педагога у сучасних умовах є відповідність його професійного рівня потребам часу, а одним з показників професійної компетентності є здатність до самоосвіти. Професіоналізм викладача залежить від організації процесу самоосвіти. Тому так важливо під час професійного навчання у закладі вищої освіти формувати самостійність мислення, сприяти прагненню відкривати нові знання і способи оволодіння ними тощо. Відповідно до цього актуалізується проблема формування потреби в самоосвіті як важливого показника професіоналізму особистості і необхідність пошуку шляхів її розв'язання.

За визначенням енциклопедії освіти «самоосвіта – це самостійна пізнавальна діяльність людини, спрямована на досягнення певних особистісно значущих освітніх цілей: задоволення загальнокультурних запитів, пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності, підвищення професійної кваліфікації тощо» [3, с. 798]. Самоосвіта – діяльність, і водночас, вища форма активності особистості. У цьому контексті ми підтримуємо думку Л. Шишкіної, що самоосвіта – це вища форма самовираження особистості, в якій адекватно беруть участь всі фізичні і духовні сили людини; це вид творчої діяльності, в процесі якої людина, саморозвиваючись і самозмінюючись, створює не тільки духовні, але й матеріальні цінності, що володіють як об'єктивно громадською, так і суб'єктивно значимістю. Самоосвіта – це набуття нових знань і умінь шляхом самостійної роботи над матеріалами і, відповідно, собою [10, с. 5–6], що відображає особистісний характер самоосвіти. Ми розділяємо думку Л. Коростіль, де науковець визначає самоосвіту як «... вид спеціально організованої, самостійної діяльності, спрямований, відповідно до мотивації і мети особистості, на пошук та

творче опрацювання інформації для отримання нових знань щодо саморозвитку (самовдосконалення) й самореалізації (самоактуалізації), сучасними способами і засобами дій [5, с. 99]. В. Буряк, О. Малихін розуміють самоосвіту як систематичну, цілеспрямовану, особистісно-зорієнтовану пізнавальну діяльність індивіда, яка дозволяє вдосконалити його освіту та опанувати нові знання, вміння й навички; вона має свій зміст, етапи становлення та перебігу, організацію, джерела тощо. У цьому контексті «самоосвіта» є специфічним видом діяльності, де завдяки самостійному визначенню цілей особистість задовольняє власні пізнавальні потреби або вдосконалює свої здібності, якості та властивості.

Особливістю педагогічного розуміння самоосвіти є розгляд її як процесу, що вимагає спеціального педагогічного забезпечення, процесу, що не виникає стихійно, природним чином, а лише в результаті спеціального організованого педагогічного впливу (А. Громцева, Г. Коджаспірова, Б. Райський та ін.). Вона як педагогічне явище знаходиться в постійному розвитку, що зумовлений тією чи іншою педагогічною освітньою ситуацією. Кожна ситуація характеризується домінуванням певних підходів, парадигм, зміна яких об'єктивно вимагає внесення відповідних змін в теорію і практику самоосвіти [6, с. 15–16].

Для нас цінною є позиція І. Сидоренко, яка акцентує увагу на таких підходах до розгляду поняття «самоосвіта», а саме:

1. Характеризується як цілеспрямована, планомірна, самостійна робота особистості над підвищенням своєї професійної майстерності. У такому контексті самоосвіта розглядається як професійна функція, а її мета пов'язується з підвищенням ефективності професійної діяльності.
2. Характеризується як процес цілеспрямованого і систематичного самовдосконалення, саморозвитку особистості та її діяльності. У цьому разі суто особистісний характер самоосвіти, як самостійної роботи, допускає розвиток самопізнання.
3. Характеризується як форма і засіб формування пізнавальної активності, що служить ключовим моментом у процесі самоосвітньої діяльності [9, с. 126].

У цілому, ми зважаємо на думку О. Бурлуки, яка під самоосвітою розуміє «... специфічну діяльність, що вільно здійснюється, забезпечує інформацією, знаннями інші види діяльності; це інформаційно-забезпечувальна діяльність, яка здійснюється шляхом придбання (засвоєння), накопичення, упорядкування, систематизації і відновлення знань [1, с. 369]. Це форма задоволення пізнавальних потреб,

інтересів, яка необхідна для удосконалення освітнього потенціалу, професійного рівня та загальної культури, джерелом якої є протиріччя між необхідністю діяльності і відсутністю інформації про об'єкт, предмет діяльності. Самоосвіта педагога, за визначенням С. Пазюк, є провідною формою вдосконалення професійної компетентності, що полягає в засвоєнні, оновленні, поширенні й поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної самоосвітньої роботи, що зорієнтована на саморозвиток та самовдосконалення особистості, задоволення власних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу.

Ураховуючи основу «само», як формуючого елемента поняття «самоосвіта», дану категорію варто визначати як оволодіння знаннями, навичками, вміннями з ініціативи власне особистості щодо предмета об'єктивної освітньої реальності, обсягу і джерела пізнання, встановлення тривалості та часу здійснення, а також вибору форм задоволення пізнавальних інтересів і потреб [10, с. 4]. Окреслюючи самоосвіту педагога як систему, варто виділити такі її складові, що містять у собі різнобічні «само»: самооцінка (уміння оцінювати свої можливості); самовизначення (уміння вибрати своє місце в житті, суспільстві, уміння усвідомлювати свої інтереси); самоорганізація (уміння планувати, організувати робоче місце та діяльність, знайти оптимальні форми самоосвіти); самореалізація (реалізація особистістю своїх можливостей); самокритичність (уміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи); саморозвиток (результат самоосвіти). Самоосвіта як психолого-педагогічна і соціальна категорія сприймається як вид пізнавальної діяльності, що характеризується активністю, самостійністю, добровільністю, спрямованістю на вдосконалення розумових сил і здібностей особистості [9, с. 126].

У своїх судженнях видатні педагоги, науковці зазначали, що «самоосвіта» – це розвиток мислення, який здійснюється якісно тільки в процесі постійного вдосконалення особистості. Таким чином, самоосвіта – це своєрідний вид навчання протягом усього життя; це процес продовженого і поширеного навчання, який веде до збагачення інтелекту та розвитку особистості загалом, відповідно до її соціальних, професійних та індивідуальних потреб; це необхідна, постійна складова життя культурної, освіченої людини, заняття, що супроводжує її завжди [4, с. 117]. Самоосвітня діяльність педагога має бути спрямована на ознайомлення з новітніми психолого-педагогічними дослідженнями, пошук нових напрямків у методиці й організації освітнього

процесу, розгляд на високому науковому рівні педагогічних проблем, що викликають утруднення в практичній роботі.

Отже, проаналізувавши ступінь наукової розробки та методологічні засади дослідження самоосвіти особистості, під цим поняттям розуміємо складну багатокомпонентну пізнавальну діяльність на добровільних засадах, яка відбувається за наявності розвиненої самосвідомості та відповідного рівня культури особистості, метою і результатом якої є розширення світогляду, поповнення знань, посилення почуття власної гідності, формування пізнавальних інтересів та потреб, професійне та особистісне самовдосконалення тощо. Вона характеризується активністю, самостійністю, добровільністю та спрямованістю на вдосконалення розумових здібностей, формування культури розумової праці.

Процес професійного становлення особистості – це цілісний, що динамічно розгортається в часі, процес від формування професійних намірів до повної реалізації себе в професії. Джерелом професійного становлення майбутнього викладача є протиріччя між досягнутим рівнем професійно-особистісного розвитку та об'єктивними вимогами, які пред'являє педагогічна діяльність і суспільство до системи сформованих знань, навичок і професійно важливих якостей. Самоосвіта педагогів, спрямована на розвиток професійно важливих якостей, розглядається нами як діяльність, що забезпечує послідовність зміни стадій професійного становлення фахівця. Самоосвіта є цілеспрямованою, систематичною діяльністю, якою керує сама особистість та є основою подальшої професійної діяльності. При цьому доцільним є відзначити про важливість формування як потреби в самоосвіті, так і власне цілеспрямованої діяльності в цьому напрямку.

У педагогічній та методичній літературі виокремлено індивідуальну та колективні форми самоосвіти педагога. Зміст індивідуальної самоосвіти передбачає систематичне вивчення психолого-педагогічної, наукової літератури, безпосередню участь у роботі методологічних семінарів, конференцій, педагогічних читань; розробку окремих проблем, пов'язаних з удосконаленням навчально-виховної роботи; підготовку доповідей, виступів, огляд науково педагогічних журналів, збірників та ін. До колективних форм самоосвіти відносять відкриті заняття, аналіз яких забезпечується цілеспрямованістю обговорення, науковістю, принциповістю, доброзичливістю у критичних зауваженнях, поєднанням аналізу заняття з практичними рекомендаціями.

В основу організації самоосвіти педагога покладені такі *вихідні положення*: системність самоосвітньої діяльності; практична спрямованість самоосвіти; взаємозв'язок наукових і методичних знань у роботі педагога; комплексне вивчення психолого-педагогічних і науково-методичних проблем; відповідність змісту самоосвіти рівню професійної компетентності педагога, його науковим інтересам; здатність оптимально організувати власну самоосвітню діяльність.

Таким чином, самоосвіта є необхідною умовою професійного становлення магістрантів-майбутніх викладачів і має таку *спрямованість*: 1) спонукає стати активним учасником освітнього процесу; 2) виступає критерієм оцінювання навчальних досягнень; 3) виконує функцію глобалізації знання та швидкого взаємообміну за допомогою мережі Інтернет; 4) виступає мотивувальним чинником самовдосконалення та професійного зростання фахівця після завершення підготовки у вищій школі; 5) забезпечує реалізацію принципу «освіта протягом усього життя», сприяючи постійному вдосконаленню знань відповідно до наукового та технологічного розвитку суспільства [8, с. 118]. При цьому нагальним є розгляд питання про рушійні сили самоосвіти майбутнього педагога, які визначаються як зовнішніми соціальними вимогами, так і власним ставленням до цих вимог. Розвиток самоосвітньої діяльності особистості здійснюється шляхом розв'язання протиріч між особистісним та груповим знанням, ведучою тенденцією при цьому є потяг (потреба – зазначено нами) до її самореалізації та самовдосконалення. Рівень самоосвітньої діяльності майбутнього фахівця характеризує його внутрішню соціально-психологічну атмосферу, яку можна розглядати як духовне явище, що відбиває як загальні, так і специфічні умови його діяльності і визначає ставлення до професії, життєві позиції та ціннісні орієнтації [2, с. 12]. Саме тому, як стверджує О. Малихін, поняття «самоосвіта» може трактуватися як «...діяльність, і водночас, вища форма активності особистості» [7, с. 7].

Самоосвіта як багатопланове явище у загальному значенні може бути класифікована за *різними ознаками*: за сферою реалізації особистістю здобутих знань (політична, економічна, правова, військова, культурна, релігійна та ін.); за ознакою часу, швидкістю здійснення (короткотермінова (що не потребує багато часу – від одного дня до одного місяця), поступова (до одного року), довготривала (протягом усього періоду професійної чи будь-якої іншої діяльності індивіда, яка триває понад рік)); за мірою послідовності (послідовна

(стабільна) й непослідовна (епізодична, нестабільна)); за масштабністю (вузько-професійна, галузева, загальноосвітня) [2, с. 11].

Ураховуючи різноманітність визначень самоосвіти, які наявні в науковій літературі, варто виділити деякі її *істотні ознаки*: самостійний пошук, придбання знань, підвищений інтерес, продовження розвитку. М. Кузьміна виділяє домінуючі ознаки самоосвіти: 1) основою є глибокі перспективні внутрішні мотиви, де набуття знань розглядається як додаткова до основного заняття пізнавальна діяльність; 2) базується на самодіяльності особистості відповідно до її індивідуальних особливостей, мета її – розширення знань у одній або декількох сферах знань і особистісне самовдосконалення, засноване на самоконтролі; оволодіння знаннями за своєю ініціативою; 3) здійснюється без детального керівництва зі сторони; це індивідуальна самостійна пізнавальна діяльність з оволодіння знаннями [6, с. 17–18].

На основі цього доцільним є запропонувати ряд *специфічних ознак*, за наявності яких здійснюється самоосвіта педагога: 1) як процес пізнання передбачає не просте закріплення професійних знань і засвоєння уже відомої наукової інформації, а має на меті одержання нових наукових знань, практичних навичок; 2) має бути безперервною, поповнення нових знань може здійснюватися на основі попередньої підготовки, набутого досвіду; 3) має сприяти оволодінню педагогом уміннями застосування професійних знань у практичній діяльності [5, с. 97].

Зміна вимог соціуму відображається і на функціях самоосвіти особистості. Використовуючи надбання М. Князева та адаптуючи згідно вимог сучасності, Л. Коростіль серед *основних функцій виділяє*: 1) екстенсивну – нагромадження, придбання нових знань, відстеження змін в знаннях; 2) компенсаторну – подолання недоліків навчання, ліквідація «білих плям» у власній освіті, додаткова освіта; 3) орієнтовну – визначення себе в культурі й свого місця в суспільстві; 4) саморозвиваючу – удосконалення особистої картини світу, своєї свідомості, пам'яті, мислення, творчих якостей; 5) методологічну – подолання професійної вузькості, перекваліфікація, добудовування картини світу; 6) комунікативну – встановлення зв'язків між науками, професіями, станами, віком; 7) сотворчу – сприяння творчій роботі, неодмінне доповнення її; 8) омолоджуючу – подолання інерції власного мислення, попередження застою в суспільній позиції (щоб жити повноцінно й розвиватися, потрібно час

від часу відмовлятися від положення того хто вчить і переходити на положення учня); 9) психологічну (і навіть психотерапевтичну) – збереження повноти буття, почуття причетності до широкого кола інтелектуального руху людства, адаптація до змін; 10) геронтологічну – підтримка зв'язків зі світом і через них – життєздатності організму; 11) інформаційну – володіння інформаційними технологіями, розуміння сутності їхнього застосування, сильних і слабких сторін використання інформаційних технологій (аналітична робота в інформаційному просторі); 12) інтеграційну – оволодіння іноземними мовами, знаннями, що знаходяться на межі наук [5, с. 98; 10, с. 8]. Самоосвітня діяльність включає такі елементи: потреби, мотиви, мета, засоби та способи досягнення, дії, об'єкти діяльності, суб'єкт самоосвіти.

Ураховуючи сучасний економічний стан українського суспільства, можна визначити *додатково такі функції самоосвіти*: 1) ресоціалізації: особистість здатна переорієнтуватися на нові наукові погляди, сформувати новий світогляд, змінити життєві переконання, які не відповідають вимогам часу; 2) людина може отримати нову спеціальність, використовуючи свій наявний освітній рівень та практичний досвід роботи; 3) соціального захисту: в умовах жорсткої конкуренції на ринку праці завдяки постійній самоосвіті молоді фахівці, здатні тривалий час підтримувати свою конкурентоспроможність та професіоналізм, швидко реагувати на виникнення та впровадження нових технік та технологій; 4) соціальної інтеграції: задовольняється потреба фахівців у повноцінних та різнобічних знаннях у реаліях соціуму; 5) самореалізації особистості у професійній діяльності: самоосвіта виступає головним чинником самореалізації фахівців в освітній та пізнавальній сферах, а професійна діяльність – є базою розвитку їх освітніх та пізнавальних інтересів; 6) самовдосконалення особистості: самоосвіта – це той засіб, який допомагає фахівцям усвідомити, прийняти, розвинути та реалізувати свої здібності у професійній та будь-якій іншій сферах діяльності; 7) самоствердження особистості: самоосвіта допомагає фахівцям залучатися до суспільних відносин, послідовної зміни способів життєдіяльності та самовизначатися як творцю власного життєвого шляху [1, с. 371].

У цілому, як стверджує дослідниця І. Грабовець, самоосвітню діяльність молодого фахівця можна представити як процес постійного його входження у нову соціальну реальність та інтеграцію до неї. Якщо соціальна реальність, яку він пізнає, відносно стабільна,

то розвиток самоосвітньої діяльності підпорядковується внутрішнім соціально-психологічним особливостям. І фахівець за цих умов буде проходити три фази самоосвітньої діяльності: актуалізацію необхідності у нових знаннях; саморефлексивне індивідуалізоване знання; інтеграцію отриманого (нового для індивіда) знання до професійної діяльності [2, с. 11]. Їх здійснення сприятиме ефективності процесу самоосвіти.

За нашим переконанням, самоосвіта має стати об'єктивною потребою педагога, що мотивується щоденною роботою з інформацією, творчою атмосферою в колективі, змінами в суспільстві. Враховуючи позиції О. Акімової та використовуючи власний практичний досвід, можемо умовно виокремити ряд напрямів розвитку професійної самоосвіти в процесі підготовки майбутніх викладачів: 1. Інтелектуальний, який орієнтований на поповнення професійних знань, розширення кругозору, активізація самостійної навчально-пізнавальної діяльності тощо. 2. Духовно-творчий, який орієнтований на заняття у наукових гуртках та проблемних групах, здійснення волонтерської роботи тощо. 3. Інформаційний, який орієнтований на ознайомлення і опанування роботи з інформаційним простором та комп'ютерними технологіями. При цьому важливим є спрямованість та прагнення магістрантів до систематичних занять самоосвітою. Тому *формування потреби у самоосвіті, і як результату її стійкості – інтересу, є основними параметрами* оцінки та життєво необхідним атрибутом магістранта, орієнтованого на успішний особистісний розвиток і професійне зростання.

Розглядаючи потребу майбутніх викладачів у самоосвіті як синтез внутрішніх умов, що забезпечують даний процес, можна виділити такі суттєві елементи: 1) цілісний емоційно-особистісний апарат (внутрішня потреба в самоудосконаленні, особистісні якості (цінності), емоційно-вольовий механізм, загальні розумові здібності тощо); 2) система знань, умінь, навичок самоосвіти особистості (глибина сформованості наукових понять, взаємозв'язку між ними, вміння співставляти наукові поняття з об'єктивною реальністю, розуміння відносності знань і необхідності поповнення їх шляхом систематичного пізнання); 3) вміння і навички професійно працювати з основними джерелами соціальної інформації (книги, бібліографічні системи, автоматизовані інформаційно-пошукові засоби, радіо, телебачення, спеціалізовані лекторії та ін.), вміння орієнтуватися у об'ємі інформації, виокремити головне в інформаційних технологіях, можливість його фіксування тощо;

4) система організаційно-управлінських умінь і навичок (прогнозувати і виконувати задачі самоосвіти, планувати свою роботу, уміло розподіляти зусилля і час на різноманітні обов'язки, створювати сприятливі умови для самодіяльності, здійснювати самоконтроль, самоаналіз результатів тощо) [7, с. 119]. Перераховані елементи потреби майбутніх педагогів у професійній самоосвіті в комплексі досить об'ємно і ґрунтовно висвітлюють можливості, що стосуються організації та реалізації цього процесу.

Отже, основними ознаками, що сприяють розвитку професійної самоосвіти майбутніх викладачів у процесі магістерської підготовки є: 1) міжособистісна, діалогічна взаємодія в системах «викладач-студент» й «студент-студент»; 2) робота в малих групах на основі кооперації й співробітництва; 3) активно-рольова (ігрова) і тренінгова організація навчання. При підготовці до заняття в активному режимі викладач повинен забезпечити деякі процеси, що є найважливішими умовами його ефективної організації: 1) створення сприятливого для навчання емоційного клімату й відповідного освітнього середовища; 2) керівництво діалоговою взаємодією всіх суб'єктів освітнього процесу; 3) організацію продуктивної внутрішньогрупової й міжгрупової навчальної діяльності; 4) здійснення зворотного зв'язку з аудиторією, аналіз причин успіхів і невдач у спільній діяльності. А завдяки 1) науково обґрунтованому вибору навчального матеріалу; 2) забезпеченню усвідомлення студентами значущості визначеної освітньої інформації; 3) самостійній цільовій постановці та їх утриманню упродовж процесу навчання; 4) самоорганізації процесу навчання, що передбачає: самостійне програмування процесу навчання; вибір форм самоосвіти; самостійне набуття знань та оцінювання проміжних і кінцевих результатів своїх навчальних дій, включаючи самоконтроль – буде забезпечена позитивна динаміка активізації діяльності магістрантів на шляху їхньої самоосвіти.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, професійно-особистісне становлення магістранта-майбутнього викладача забезпечує самоосвіту, спрямовану на розвиток професійно важливих якостей. Самоосвіта майбутнього викладача – це вид педагогічної діяльності, під час якої магістрант усвідомлено, самостійно й вмотивовано розвиває професійно важливі якості, оновлює та вдосконалює знання, вміння і навички з метою досягнення бажаного рівня професійної майстерності. Самоосвіта є безперервним, свідомим, цілеспрямованим

процесом особистісного та професійного зростання, що спрямований на підвищення рівня власної професійної компетенції, розвиток професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності та власної програми розвитку. Подальший пошук окресленої проблеми вбачаємо у виокремленні організаційно-педагогічних умов розвитку самоосвіти магістрантів-майбутніх викладачів спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості як необхідний компонент сучасного освітнього процесу. *Гілея: зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова*. К., 2015. Вип. 101. С. 369–372.
2. Грабовець І. В. Самоосвіта як інтегруюча детермінанта самореалізації молодих фахівців у професійній діяльності: Автореф. дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2004. 18 с.
3. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В. Г. Кремень]. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Жукевич І. П. Поняття самоосвіти студентів у контексті неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 60. Серія: Педагогічні науки, 2011. С. 116–119.
5. Коростіль Л. А. Самоосвіта як умова профільного навчання та адаптації до життя. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Суми : Вид-во СумДПУ. 2009. № 1. С. 95–105.
6. Кузьміна М. Г. К вопросу о понятии «самообразование». *Формирование у учащихся стремления к самообразованию*. Волгоград : ВГПИ, 1976. С. 15–18.
7. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект: [монографія]. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. 307 с.
8. Медведовська Т. П. Самоосвіта студентів вищих навчальних закладів в Україні та її роль у процесі професійної підготовки фахівців в умовах Болонського процесу. *Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. пр. / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]*. Слов'янськ, 2010. Спецвипуск 5, ч. 2. С. 114–118.
9. Сидоренко І. І. Розвиток категорії «самоосвіта» наприкінці XIX ст. (історико-педагогічні аспекти). *Теорія та практика формування компетентності суб'єктів педагогічного процесу: Зб. наук. праць*. Харків : Харківський обласний методичний кабінет учбових закладів мистецтв та культури, 2000. С. 123–127.
10. Шишкіна Л. М. Самоосвіта педагога – необхідність сучасного суспільства: Методичний посібник. Алчевськ: ВПУ–40, 2013. 23 с.

REFERENCES

1. Burluka, O. V. (2015). *Samoosvita osobystosti yak neobkhidnyu komponent suchasnoho osvith'oho protsesu*. [Self-education of the individual as a necessary component of the modern educational process]. Kyiv.
2. Grabovets, I. V. (2004). *Samoosvita yak intehruyucha determinanta samorealizatsiyi molodykh*

fakhivtsiv u profesiynyi diyal'nosti. [Self-education as an integrating determinant of self-realization of young professionals in professional activities]. Kyiv.

3. *Entsyklopediya osvity* (2008). [Encyclopedia of Education]. Kyiv.
4. Zhukevich, I. P. (2011). *Ponyattya samoosvity studentiv u konteksti neperervnoyi osvity*. [The concept of self-education of students in the context of continuing education]. Zhytomyr.
5. Korostil, L. A. (2009). *Samoosvita yak umova profil'noho navchannya ta adaptatsiyi do zhyttya*. [Self-education as a condition of specialized training and adaptation to life]. Sumy.
6. Kuzmina, M. G. (1976). *K voprosu o ponyatii «samoobrazovaniye». Formirovaniye u uchashchikhsya stremleniya k samoobrazovaniyu*. [To the question of the concept of «self-education». Formation of students' desire for self-education]. Volgograd.
7. Malykhin, O. V. (2009). *Orhanizatsiya samostiyanoi navchal'noyi diyal'nosti studentiv vyshchyykh pedahohichnykh navchal'nykh zakladiv: teoretyko-metodolohichnyy aspekt*. Organization of independent educational activity of students of higher pedagogical educational institutions: theoretical and methodological aspect]. Krivoy Rog.
8. Medvedovska, T. P. (2010). *Samoosvita studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv v Ukraini ta yiyi rol' u protsesi profesiyanoi pidhotovky fakhivtsiv v umovakh Bolons'koho protsesu*. [Self-education of students of higher educational institutions in Ukraine and its role in the process of professional training in the Bologna process]. Slovyansk.
9. Sidorenko, I. I. (2000). *Rozvytok katehoriyi «samoosvita» naprykintsi XIX st. (istoryko-pedahohichni aspekty)*. [Development of the category of «self-education» in the late nineteenth century. (historical and pedagogical aspects)]. Kharkiv.
10. Shishkina, L. M. (2013). *Samoosvita pedahoha – neobkhdnist' suchasnoho suspil'stva*. [Teacher's self-education – a necessity of modern society]. Alchevsk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДУБІНКА Микола Михайлович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: самовизначення особистості майбутнього педагога; педагогіка вищої школи; вивчення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського; теорія і практика позашкільної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DUBINKA Mykola Mikhaylovich – Candidate of Pedagogic Sciences, associate professor, associate professor Department of Pedagogy and Management of Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: self-determination of personality of future teacher; pedagogics of higher school; study of pedagogical inheritance of V. O. Sukhomlynsky; theory and practice of extracurricular education.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2021 р.